

сподарству України. В той же час по промисловості середня заробітна плата становила 129,2% від середнього рівня по економіці.

Сільськогосподарські підприємства, вимушені знижувати частку оплати праці у загальних витратах. Так, в Херсонській області питома вага оплати праці у загальних витратах на основне виробництво у 1993 році по трьох районах (Білозерський, Голопристанський, Чаплинський) складала від 15% до 23,8%, але у 1997 році вона вже була у діапазоні від 9,4 до 14,1%.

Якщо порівнювати цей показник із даними країн розвинутої ринкової економіки, то витрати на робочу силу у загальних витратах складають від 40 до 70%, а у Японії вони становлять 85%.

Матеріальні витрати на виробництво продукції по аграрному секторі народного господарства Херсонської області складають найбільшу частку у структурі витрат - 66,8%, замість 59,8% у середньому по економіці області (61,6% по промисловості). Однією з головних причин кризового стану аграрного сектору економіки є дисбаланс цінового механізму на сільськогосподарську продукцію. Тобто диспаритет цін на аграрну та промислову продукцію не може перебільшити прибутки над витратами. Для стабілізації фінансового стану підприємства вимушені йти на скорочення частини оплати праці у собівартості продукції, а звідси і на зниження оплати праці своїх працівників.

Одним із моментів, що посилює негативне соціальне становище в питанні оплати праці в сільському господарстві - це зростання заборгованості. Так, якщо у 1996 році по Херсонській області заборгованість складала 40,3% від загального нарахування фонду заробітної плати, то вже у 1997 році вона становила 48,1%. По Україні станом на 10 вересня 1998 року заборгованість у колективних сільськогосподарських підприємствах складала приблизно 6,6 місяців. Низький рівень матеріального забезпечення аграрного працівника супроводжується занепадом та руйнацією соціальної інфраструктури виробництва у сільській місцевості. У сучасних умовах сільськогосподарські підприємства, в силу фінансової неплатоспроможності не у змозі утримувати свою інфраструктуру.

Різко знизились обсяги побутового обслуговування населення, майже не працюють медичні об'єкти, закриваються дошкільні заклади, а також школи неповної та середньої освіти, бібліотеки, будинки культури, спортивні споруди. Це підтверджують статистичні дані Міністерства статистики України станом на 1.01.1998 року. Так, забезпеченість загальноосвітніми школами у сільській місцевості на цей період складала 52% від загальної потреби, дошкільними закладами - 34%, лікарнями - 4%, фельдшерсько-акушер-

ськими пунктами -57%. До цієї пори 1,4 тис. сіл не мають шляхів із твердим покриттям, тільки 1,6% сільських домівок забезпечені центральним опаленням і 2,9% - каналізаційною мережею. Усього 22% населених пунктів газифіковані й обладнанні водопровідною мережею. Майже половина сіл України не мають об'єктів повсякденного обслуговування населення (торговельних підприємств, закладів освіти, охорони здоров'я та культури), в тому числі у 12% сіл повністю відсутні такі об'єкти.

Відчувається різка нестача необхідних коштів на будівництво нової та ремонт старої інфраструктури виробництва. Загальний обсяг капітальних вкладень в об'єкти не виробничого призначення за період 1990-1997 рр. зменшився майже у 4,5 рази. Будівництво житла у сільській місцевості у порівнянні з 1990 роком зменшилось удвічі, а будівництво за рахунок державних централізованих капітальних вкладень практично призупинено. Одночасно із зменшенням будівництва об'єктів соціальної інфраструктури відбувається їх закриття - за період 1991-1997 роки було закрито 1972 дитячих дошкільних закладів, 162 школи, 246 дільничних лікарень тощо. Незначні бюджетні асигнування на капітальне будівництво загалом витрачаються на створення інженерних споруд і майже зовсім - на зміцнення матеріальної бази таких галузей як освіта, культура, охорона здоров'я, соціальне забезпечення. Матеріальних коштів не вистачає навіть на оплату праці працівників цієї сфери, чисельність яких знизилась до мінімуму. Робота багатьох закладів культури, медицини та побутових послуг цілком тримається на ентузіазмі їхніх працівників.

На наш погляд, виходом із кризового становища в соціальній сфері аграрного виробництва може бути передача усієї мережі соціальної інфраструктури не в місцеве відомство, а у державне володіння. При цьому, частину об'єктів соціальної сфери, таких, як заклади культури, комунально-побутових, освіти необхідно передати у приватну власність, шляхом викупу колективу, або індивідуальне володіння, з обов'язковим збереженням їхнього статусу. Для заохочення цього процесу необхідно осіб, які викупають ці об'єкти, або які інвестують у їхню діяльність, звільняти від податку на 3-5 роки, або ввести пільгове оподаткування на весь період функціонування. В районних та обласних центрах створити благодійні фонди для утримання й створення нових об'єктів культури, які також повинні звільнитись від податку на деякий строк.

Зупинимося на питанні матеріального забезпечення працівників сільського господарства за останній час. Так, рівень доходів селян значно погіршився, змінилась і структура сукупного доходу

на сім'ю. Якщо порівнювати структуру доходів міських та сільських сімей, то між ними велика різниця. Для городян основним джерелом прибутку залишається заробітна плата (58,3%), а для селян вона вже складає всього 21,8%. Головними джерелом матеріального забезпечення працівників села є прибутки з розвитку особистого підсобного господарства (ОПГ) -54,3%.

Якщо розглядати, на що витрачаються доходи громадян, то основною статтею витрат є харчування, як у сільських, так і міських жителів. Однак у селян ця стаття витрат займає дещо більшу частку - 67,4% проти 57,0% у городян. Згідно міжнародних стандартів витрати на харчування в межах 35-40% доходу сім'ї характеризує кризовий стан рівня життя.

Складне становище соціальної сфери виробництва відбувається на тлі погіршення демографічного стану сільського населення. В цілому по Україні загальна чисельність сільського населення у 1997 році склала 95,3% від рівня 1990 року. Змінилась також і структура сільського населення. Так, у 1997 році зменшилась частка молодшого й середнього працездатного віку населення до 95,8% і 96,4% відповідно за період порівняння. Проявляється тенденція старіння трудових ресурсів сільськогосподарського сектору, при зниженні частки молодих верств населення, а це свідчить, що не відбувається повної заміни й поповнення працездатного віку робітників аграрного виробництва. Особливо це характерно для місцевості, де відсутня або слабо розвинена соціальна інфраструктура села. Молоді вимушені залишати рідну місцевість, тому що не у змозі утримувати свої сім'ї без системи шкіл, дитячих дошкільних та медичних закладів. Молоді не згодні жити й працювати в умовах відсутності культурного дозвілля, елементарного рівня побутового обслуговування, професійного росту, низьким рівнем оплати праці - саме цим пояснюється постійна міграція молоді в міста.

По розрахунках вітчизняних спеціалістів залучення соціальних чинників (важелів) виробництва збільшує продуктивність праці на 20-30 %, а іноді й у 2-3 рази. Тому, не дивлячись на несприятливі сучасні умови необхідно серйозно звернути увагу на соціальну сферу виробництва. Необхідно зберегти й підтримати соціальну мережу села. Це особливо важливо, тому що утрата молодих кадрів у сільському господарстві призведе не тільки до демографічної, але й економічної кризи у країні. Зміни демографічного стану аграрного сектору уже відтворюються в катастрофічній ситуації відтворення продуктивних сил – депопуляції (вимиранні).

Так, у сільській місцевості у 1997 році цей показник склав 8,4 чол. на 1000 чол. (4,9 у міській), що у 2,6 рази вище, ніж у 1990 році.

Головним питанням у вирішенні проблеми соціального розвитку в аграрному секторі економіки є вирішення матеріального стимулювання праці - поки не запрацюють економічні важелі мотивації праці неможливо сподіватись на ріст продуктивності праці. Однак, окрім матеріальних важелів мотивації праці не можна випустити з поля зору і всі інші фактори соціального захисту людини. Необхідно створити нормальні умови життя й праці не тільки у виробничому процесі, але й у побуті, особистому господарстві. Як показує закордонний досвід, високопродуктивну працю викликає, окрім високого рівня заробітної плати, дія усього комплексу соціальних показників функціонування суспільного виробництва.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ОВОЧІВ ЗАКРИТОГО ГРУНТУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

О.В. ДОБРОЗОРОВА – асистент, Херсонський ДАУ

Овочі є важливим і дешевим продуктом харчування, що забезпечує потребу населення у вітамінах, мінеральних речовинах, мікроелементах, органічних кислотах, а також частково потребу у вуглеводах, вони регулюють травлення і поліпшують засвоєння інших харчових продуктів, сприяють підвищенню стійкості організму людини проти захворювань.

У високорозвинутих країнах світу у структурі щоденного споживання важливіших продуктів харчування на частку овочів приходиться до 20-30%. Зокрема, у США, Японії, Франції, Італії щорічно споживання овочів на душу населення складає 116, 120, 125, 168 кг відповідно. В Україні цей показник дорівнюється в середньому 90,5 кг, що на 32,5% нижче норми, крім того споживання цієї важливої вітамінної продукції носить сезонний характер.

Проведені нами дослідження показали, що основна частина овочевих вирощується у літньо-осінній період (58-65%), а в зимово-весняний надходження їх різко зменшується. Найменш тривалий період споживання у свіжому вигляді таких овочів, як помідори, огірки, перець, баклажани та інші. Помідорів у серпні надходить близько 54, а в грудні – червні – 0,3% річної кількості, огірків – відповідно 27 і 2,9%.